

BARBARA BALKE

WYNIKI BADAŃ WYKOPALISKOWYCH PRZEPROWADZONYCH W MIEJSCOWOŚCI BRZEŹCE, POW. BIAŁOBRZEGI, W 1964 ROKU

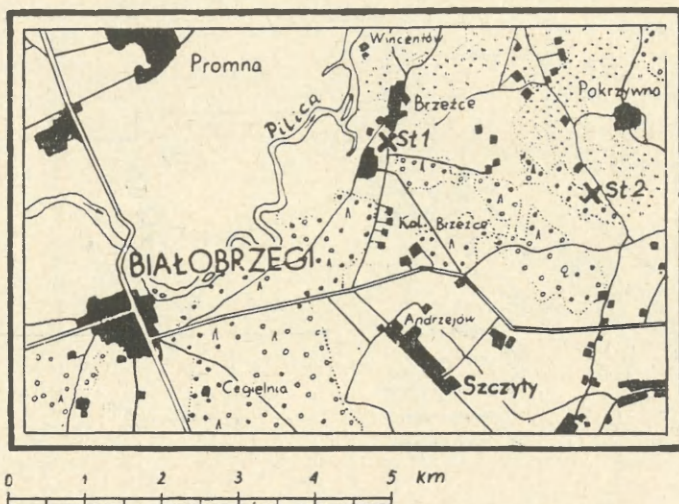
W okresie od 16 lipca do 15 sierpnia 1964 roku Ekspedycja Wykopaliskowa Zakładu Epoki Metali IHKM PAN w Warszawie przeprowadziła badania wykopaliskowe na dwóch cmentarzyskach ciałopalnych z okresu wpływów rzymskich w miejscowości Brzeźce, pow. Białobrzegi, woj. kieleckie. Badania były finansowane częściowo przez Instytut HKM, częściowo przez Woj. Konserwatora Zabytków w Kielcach.

Obydwa stanowiska usytuowane były na wzniesieniach wydmowych, z których miejscowa ludność od lat eksploatuje piasek, niszcząc obiekty. I tak stan. 1 zostało niemal całkowicie zniszczone, ocalały jedynie nieliczne, peryferycznie położone groby, a i te mniej lub więcej uszkodzone. Stan. 2, w porę odkryte i zabezpieczone, nie ucierpiało zbyt mocno.

Stanowisko 1 — położone w centrum wsi Brzeźce (ryc. 1), zalegało na północnym zboczu zalesionej wydmy, które to zbocze zostało prawie w całości wyeksploatowane w celach gospodarczych. W trakcie eksploracji natrafiano często, wg słów miejscowych gospodarzy, na luźne zabytki, jak i na całe zespoły grobowe. Wiadomość o niszczeniu obiektu zabytkowego dotarła w roku 1963 do działającej w Radomiu Ekspedycji Wykopaliskowej IHKM. Kierownik ekspedycji mgr Ewa Kierzkowska oraz mgr N. Andronowski — przedstawiciel Wydz. Kultury WRN w Kielcach udali się na miejsce w celu przejęcia kilkunastu uratowanych zabytków oraz zabezpieczenia pozostałej partii cmentarzyska.

W 1964 roku podczas systematycznych prac wykopaliskowych przebadano kontrolnie przede wszystkim pas piśnicy tuż przy jej krawędzi, gdzie spodziewano się natrafić na resztki obiektów. Odkryto tu 5 zniszczonych częściowo grobów (ryc. 2), z których dwa były popielnicowe i trzy jamowe. Stosunkowo najlepiej zachowany grób popielnicowy nr 1 zawierał oprócz rozbitej popielnicy i kilku innych naczyń (ryc. 6a) również dwie zapinki brązowe (ryc. 6d), dwa przęśliki, żelazną sprzączkę do pasa oraz paciorek szklany. Reprezentował on typ grobu popielnicowego obsypanego szczątkami stosu. Typu drugiego z grobów popielnicowych (nr 3) nie da się określić dokładnie z powodu silnego zniszczenia obiektu, jednak brak spalenizny w otoczeniu rozbitej popielnicy przemawiałby raczej za typem pochówku tzw. czystego. Pozostałe trzy groby, prawdopodobnie jamowe, zachowały się na ogół tylko w postaci niewielkiego skupiska fragmentów naczyń i kości. W jednym z nich (grób nr 3) była ponadto uszkodzona szpila żelazna, w drugim (nr 5) fragment zapinki (ryc. 6c).

W dalszej kolejności przebadano, wycinając częściowo las, krawędź piasznicy na przestrzeni 30 m długości i 2—4 m szerokości. Teren ten okazał się również silnie zniszczony. Warstwy do głębokości prawie 1 m były przemieszane wskutek destrukcyjnej działalności korzeni drzew oraz zwierzęcej (jamy), a wreszcie dawnej orki. Stwierdzono tu jedynie resztki 6 grobów, prawdopodobnie jamowych. Jednak liczne luzem znajdowane zabytki (3 sprzączki do pasa, 2 fibule, sprężyna od szkatułki i okucia, 2 noże, fragment brzytwy i nożyc, krzesiwko, nity, 2 wisiorki wiaderkowe, stopiony paciorek, grudki brązu oraz kilka fragmentów bliżej nie określo-

Ryc. 1. Brzeźce, pow. Białobrzegi. Lokalizacja stanowisk

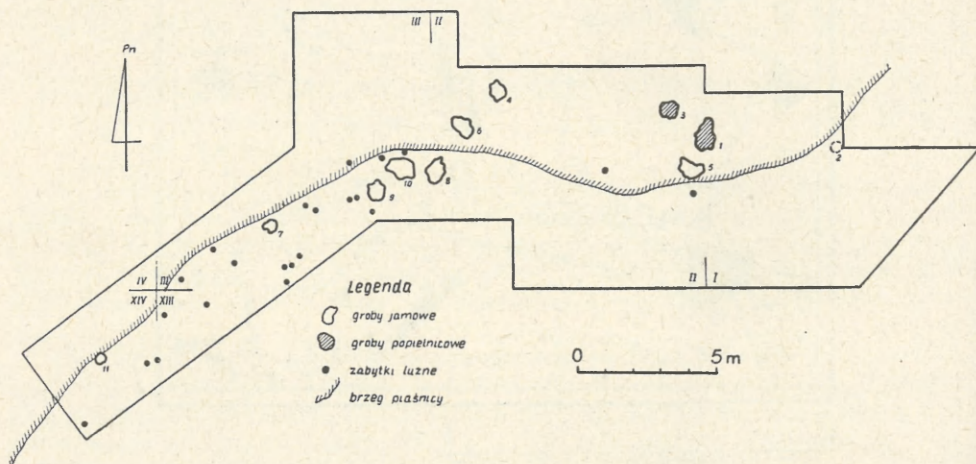
nych przedmiotów metalowych), fragmenty naczyń (ryc. 6b) i przepalone kości, a także miejscami zalegająca spalenizna świadczą o pierwotnym istnieniu tu jeszcze co najmniej kilku zespołów grobowych. Obiekty te, skupione w zach. partii wykopu, wyznaczały prawdopodobnie południową granicę cmentarzyska. Nieliczne groby mogły występować jeszcze dalej w kierunku południowym, tzn. na najwyższej kulminacji wzniesienia, jednak z uwagi na gęste zalesienie terenu i prawdopodobne zniszczenie warstwy kulturowej wykopu dalej nie prowadzono. We wschodniej części wykopu, poza zasięgiem piasznicy, stwierdzono ślady jednego tylko zniszczonego grobu (nr 2). Łącznie z trzema wymienionymi już obiektami zlokalizowanymi w obrębie piasznicy wycyza on wschodnią rubież cmentarzyska. W celu uchwycenia jego zasięgu w kierunku zachodnim wykonano sondaż (15 m²) na zachodniej krawędzi piasznicy, już u podnóża wydmy, w odległości ca 30 m od wykopu 1. Nie stwierdzono tam jednak jakichkolwiek śladów grobów czy choćby materiału luźnego.

Stanowisko nr 1 roboczo można datować na II w.n.e.

Stanowisko 2 — odkryte przez naszą ekipę w 1964 roku znajduje się na terenie należącym jeszcze do Kolonii-Brzeźce w odległości ok. 2 km na wschód od stan. 1 (ryc. 1). Usytuowane na pîn.-wsch. cyplu piaszczystego wzniesienia, z którego również zaczęto eksploatować piasek. Przy powierzchniowej penetracji wzniesienia znaleziono w obrębie piasznicy oraz w jej otoczeniu dużą ilość ceramiki z okresu rzymskiego, przepalone kości, a także uszkodzony grób (jamowy?), który zawierał oprócz licznych fragmentów naczyń również część klamry od pasa (ryc. 6g),

zapinkę żelazną oraz niezwykle cenny zabytek, mianowicie półkosek żelazny (ryc. 6e). Na powierzchni wyżej położonej południowej części wzniesienia znajdowano ponadto ceramikę i krzemienie z epoki neolitu.

Wykop liczący 3,5 ara założono w ten sposób, że obejmował swym zasięgiem również teren zniszczony (ryc. 3). W obrębie piaśnicy odkryto poza wspomnianym już grobem (nr 1) jeszcze jeden pochówek (nr 2), prawdopodobnie popielnicowy z resztkami stosu, o żeńskich cechach wyposażenia (igła, szpila, przęślik, okucie zamka i sprężyna szkatułki). Z uwagi na zniszczenie górnych części obu grobów można przypuszczać, że ich inwentarz nie jest kompletny.

Ryc. 2. Brzeźce, pow. Białobrzegi, stan. 1. Plan wykopu I

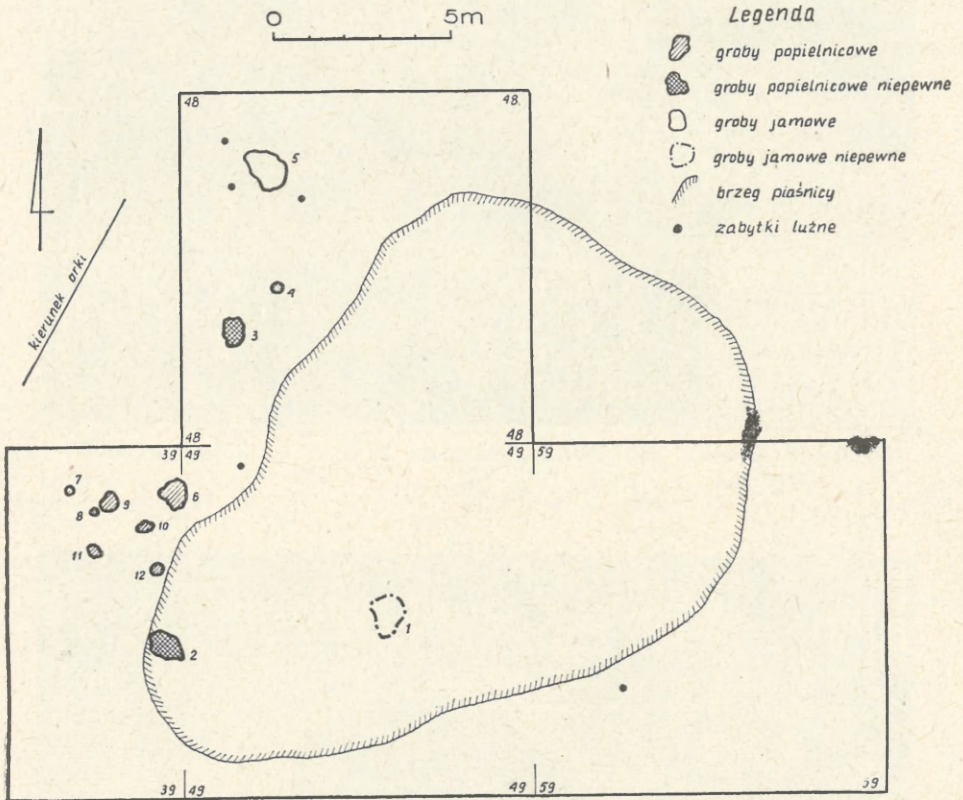
Rys. L. Balke

Poza zasięgiem piaśnicy, na terenie nie zniszczonym, odkryto jeszcze 10 grobów. Ich układ wskazywał na to, że odsłonięto południowo-wschodni kraniec cmentarzyska. W części wykopu wysuniętej najdalej ku wschodowi nie stwierdzono śladów ani jednego pochówka. Nawet skorupy występowały tu jedynie sporadycznie, i to wyłącznie w warstwie ornej. W północnej części wykopu wystąpiły trzy groby i kilka luźnych przedmiotów. Największe skupisko siedmiu pochówków odkryto w zachodniej partii wykopu. W następnym roku planuje się rozszerzenie wykopu właśnie w kierunkach zachodnim i północnym, gdzie prawdopodobnie rozciąga się większa część cmentarzyska.

Z dwunastu pochówków wyeksplorowanych w sumie na stan. 2 osiem było popielnicowych pewnych i dwa niepewne (zniszczone) oraz dwa jamowe. Wśród grobów popielnicowych zaobserwowano dwa główne typy (ryc. 4) oraz jeden pośredni. Typ pierwszy zawierał popielnicę wkopaną płytko pod powierzchnią ziemi ornej w małą jamkę, niewiele większą od samej popielnicy. Kości czyste, bez śladów spalenizny, znajdowały się wyłącznie wewnątrz popielnicy. Do tego typu pochówków należą groby nr: 4, 7, 8 (ryc. 4). Były one skromnie wyposażone zarówno w ceramikę, jak i inne przedmioty. Zawierały od zera (gr. nr 4) do dwóch przedmiotów inwentarza (gr. nr 7), umieszczonych wewnątrz lub na wierzchu popielnicy. Ponadto popielnice zawierały w swej górnej partii fragmenty innego naczynia. Z powodu uszkodzenia tej części grobów przez orkę trudno obecnie stwierdzić, czy pełniły

one funkcję pokryw, czy też przystawek ustawionych na popielnicy lub wstawionych w nią.

Drugi typ grobów popielnicowych to pochówki ze szczątkami stosu. Jamy grobowe, większe (ryc. 4) i dość głęboko wkopane (górny poziom zarysu występował dopiero na głębokości od 0,30 m do 0,45 m, podczas gdy w poprzednich już na głębokości 0,10—0,15 m), wypełnione były czarną ziemią, obficie przemieszaną ze

Ryc. 3. Brzeźce, pow. Białobrzegi, stan. 2. Plan wykopu

Rys. L. Balke

szczątkami stosu. Groby takie były z reguły obficie wyposażone niż poprzednie. Zawierały oprócz popielnicy po kilka lub kilkanaście przedmiotów, a niekiedy również kilka przystawek. Ten typ grobu reprezentują przede wszystkim pochówki nr 6 i 9 (ryc. 4, 5). Pierwszy z nich, prawdopodobnie męski, zawierał następujące przedmioty umieszczone zarówno w popielnicy, jak i obok niej: miecz trzykrotnie zgięty (ryc. 5), umbo, uchwyt tarczy (ryc. 7c), 2 groty oszczepu (ryc. 7d) i 2 groty strzał, nóż, krzesiwo, sprzączkę do pasa i zapinkę żelazną. Inwentarz grobu nr 9 jest inny, ma cechy wyposażenia kobiecego. Składał się on z: metalowych resztek szkatuły w postaci klucza z zamkiem, sprężyny i sześciu okuć, czterech pręślików, fragmentów dwóch fibul i trzech szpil żelaznych, noża, szydła (czy tłoczka?), nadtopionego paciorka szklanego, ułamków grzebienia kościanego oraz trzech płasko-

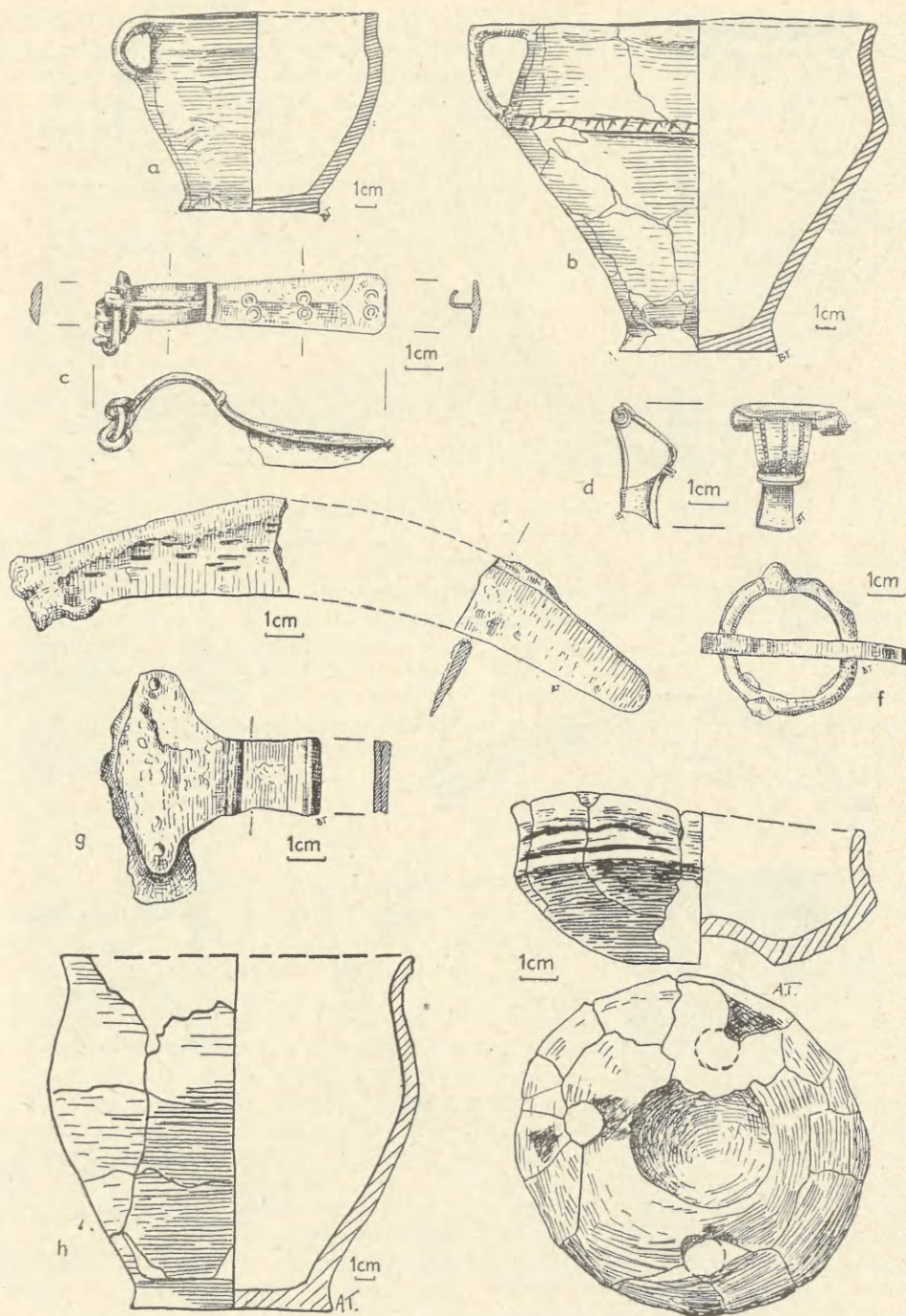
Ryc. 4. Brzeźce, pow. Białobrzegi, stan. 2. Grób 8 i profil grobu 9

Fot. L. Balke

Ryc. 5. Brzeźce, pow. Białobrzegi, stan. 2. Grób 6 po częściowym wyeksplorowaniu

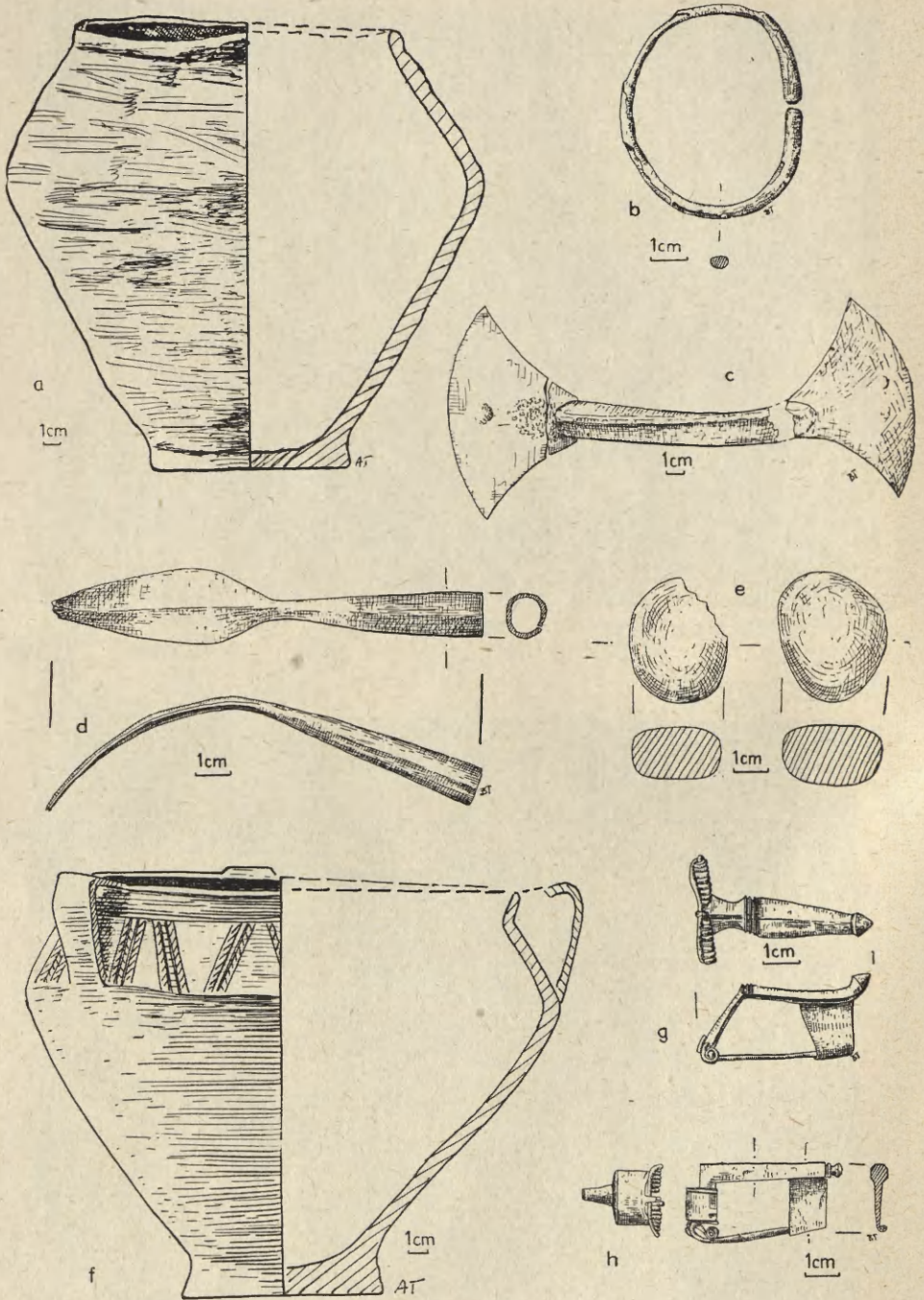
Fot. L. Balke

Ryc. 6. Brzeźce, pow. Białobrzegi:

a-d — zabytki ze stan. 1; e-i — zabytki ze stan. 2

Rys. A. Tiomakowska i B. Tuzimek

Ryc. 7. Brzeźce, pow. Białobrzegi:

a-h — zabytki ze stan. 2

Rys. A. Tiomakowska i B. Tuzimek

kulistych kamyków (ryc. 7e) o bliżej nie znanym przeznaczeniu. Oprócz tego w grobie było kilka przystawek, pomiędzy którymi znajdowała się również mała miseczka z trzema „okienkami” (otwory zalane szkłem) (ryc. 6i).

Pozostałe trzy pewnie stwierdzone groby popielnicowe (nry 10—12) stanowią formę pośrednią pomiędzy tymi dwoma typami.

Ciekawostką stanowiska 2, poza odkryciem w jednym z grobów sierpu, jest stwierdzenie obecności w dwóch grobach popielnicowych (nry 4 i 9) wśród materiału kostnego również kilku małych kostek ptasich.

Chronologię stan. 2 można wstępnie określić na przełom II i III w.n.e

*Zakład Epoki Metali IHKM PAN
w Warszawie*

BARBARA BALKE

RESULTS OF EXCAVATIONS AT BRZEŹCE, DISTR. BIAŁOBRZEGI, IN 1964

In 1964 two cemeteries from the Roman period were excavated at Brzeźce, distr. Białobrzegi, prov. Kielce.

Site 1, badly damaged by the exploitation of sand, was situated on a dune. The north-western part of the cemetery yet preserved has revealed eleven damaged graves consisting of two urn burials with burned material and nine burials in pits. In addition to seven graves, the western section of the cutting contained 23 unconnected finds. This indicates that the original number of graves was much higher. Some of them, however, have been completely destroyed by growing tree roots and through the agency of man (farming, exploitation of sand) and animal. Some of the stray items may have also belonged to the explored graves, the furnishing of which was very poor. Only urn burial I, relatively well preserved, was better furnished. In addition to fragments of accessory vessels and of an urn its goods included 2 bronze fibulae, a belt-buckle and a glass bead. The other graves either were unfurnished or contained one or two items.

Since further excavations would involve the felling of trees, and since the preserved portion of the dune contained damaged objects, the investigations have been stopped. The cemetery is tentatively dated to the 2nd century A. D.

Site 2, situated on the top of an eminence, was only slightly disturbed. During that season only the south-eastern part of the cemetery was explored and therefore the digging will be continued in next years. Twelve graves were uncovered. They included eight urn burials, two burials in pits and two uncertain (damaged). Two types of urn burials have been discerned. One group (graves 4, 7, 8) was characterized by very shallow graves without burned material. They consisted of urns covered by one (?) pot. Apart from burned bones they contained either no goods or only one or two items. The second type consisted of fairly large pits with an urn, one or two accessory vessels (grave 9) and several goods. The pits were filled with burned material. The goods were placed either in or outside the urn. That type of burial is best represented by grave 6 containing furnishing typical of a male burial, and by grave 9 furnished with items suggesting a female burial. The remaining three graves were of an intermediate type.

An iron sickle from urn grave I merits special attention. The presence of birds' bones in two urn burials should also be noted.

Site 2 is tentatively dated to the turn of the 2nd and 3rd centuries A.D.